

Flexibel alfabetiseren

een instrument om elke tekst mee te lijf te gaan.

Werkvormen bij technische vaardigheden van het lezen.
Inspiratiebron: *Alle Ouders doen mee.*

Elleke Radstake

Opzet alfabetiserings- gedeelte

Het alfabetiseringsgedeelte begint in principe met oefeningen met betrekking tot de functionele voorwaarden en begrippen (zie kaart) en gecijferdheid

- Functies van taal
- Principes van het alfabetische schrift
- Verband illustratie, tekst, lay out
- Begrijpen van schoolse handelingen
- Tijds- en plaatsaanduidingen
- Woorden die relaties uitdrukken
- leesbegrippen

- Globaal lezen
- Visuele discriminatie
- Auditieve objectivatie
- Auditieve discriminatie
- Lexicaal bewustzijn / objectivatie op zinsniveau
- Voorbereidende motoriek oefeningen.
- (voorbereidende) motoriekoefeningen

- klank-tekenkoppeling
- auditieve synthese en analyse
- directe woordherkenning
- manipulatie van lettergrepen
- manipulatie van fonemen.

(Dit schema staat op de volgende pagina leesbaar afgebeeld.)

Uitgangspunt van de AODM alfabetiserings didactiek is het schema van A.j.M. Struiksma. Ten behoeve van de diagnose van leesmoelijkheden heeft Struiksma dit schema ontworpen. In dit schema staan de technische vaardigheden opgenomen die van belang zijn bij het lezen. Daarbij is sprake van een hiërarchische volgorde (van links naar rechts).

In elke taak worden oefeningen voor alle technische vaardigheden aangeboden. Er is wel sprake van enige indikking:

- Temporele orde-waarneming is samengevoegd met auditieve discriminatie
- Auditieve en visuele synthese en analyse zijn tot één categorie gemaakt.
- De drie gradaties van woordherkenning zijn tot één categorie gemaakt.
- Toegevoegd zijn: globaal lezen, auditieve objectivatie, lexicaal bewustzijn, manipulatie van lettergrepen en fonemen. (Uitleg staat onder het schema)
- Daarnaast wordt gewerkt aan schrijven: motorische oefeningen.

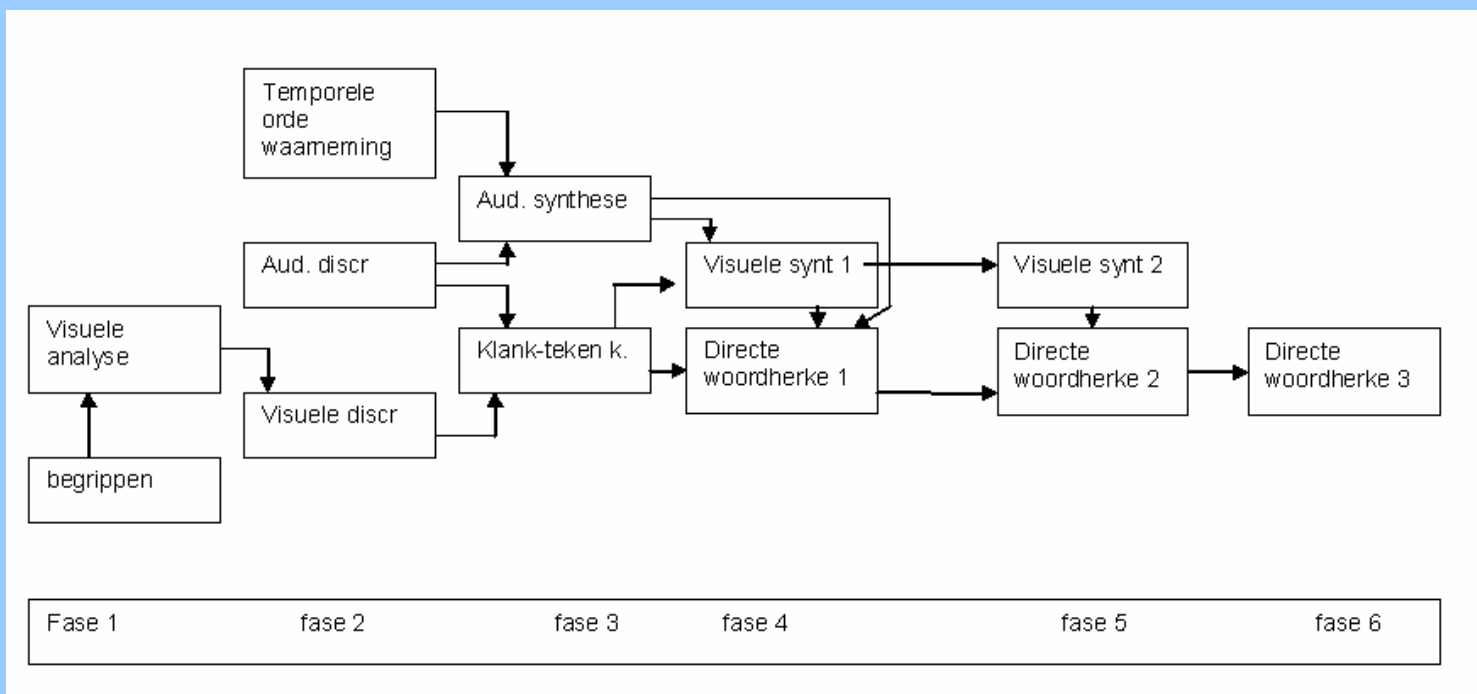
In het geheel van de taak zijn ook verwerkt:

- Betekenis van diverse tekstsoorten kennen
- Informatie uit teksten halen
- Strategieën en procedures gebruiken
- Verschillende soorten teksten schrijven.

Flexibiliteit

Het voordeel van deze aanpak van alfabetiseren is de flexibiliteit. Er wordt ingestoken op technische vaardigheden. Die kunnen aan de hand van elk willekeurig woord geleerd worden. Dat woord is echter wel betekenisvol omdat het uit een betekenisvolle taak komt. Het woord dient de vaardigheden. Ze zijn middel, geen doel.

Schema van A.J.M. Struiksma

Begrippen

Foneem

De kleinste klankeenheid die betekenisverschil aangeeft. De klanken /a/ en /aa/ zijn in het Nederlands betekenisonderscheidend en dus twee aparte fonemen. <hak> of <haak> maakt qua betekenis nogal verschil. Er zijn talen waarin /a/ of /aa/ geen betekenisverschil maken en dus geen aparte fonemen zijn.
In het dagelijks spraakgebruik kun je <foneem> omschrijven met <klank>

Grafeem:

De gezamenlijk letters die één foneem aanduiden. Een foneem kan dus door één maar ook door twee letters weergegeven worden. Bij voorbeeld: /aa/ en /ie/. In het dagelijks spraakgebruik omschrijven we <grafeem> met <letter>. Die letter kan op grond van een aantal kenmerken worden herkend (curve, die open of gesloten is, verticale lijn, de lengte daarvan, oriëntatie).

Discriminatie

Het maken van onderscheid.

Een deelnemer hoort bij voorbeeld het verschil tussen /b/ en /p/.

Analyse

Het opbreken van een geheel in stukjes.

Het woord <kat> wordt opgedeeld in de klanken k/a/t/

Synthese

Het aan elkaar plakken van stukjes tot een geheel.

De klanken k/a/t/ worden samengevoegd tot het woord <kat>

Visueel

Het waarnemen door middel van het zien.

Auditief

Het waarnemen door middel van het horen.

Vaardigheden

Didactische verantwoording 4

Visuele discriminatie

- Officieel: het kunnen onderscheiden van de grafemen in een woord. /ie/ wordt dan gezien als één klank.
- Ook te gebruiken bij het herkennen van de typografische weergave van een woord of letter (lettertype) en bij globaal lezen.

Globaal lezen

De deelnemers herkennen een woordbeeld: door de lengte, een beginletter, typografie of een ander kenmerk. Zij zijn nog niet in staat de tekens te koppelen aan klanken en tot een woord samen te voegen.
Voorbeeld: <Hema>

Klank-tekenkoppeling

het juiste foneem aan de waargenomen grafeem koppelen. Er zijn 36 paren klank-tekenkoppeling in het Nederlands, inclusief de tweetekensklanken.

(Vorbereidende) schrijfmotoriek

Het ontwikkelen van de fijne motoriek om te leren schrijven

Auditieve en visuele synthese en analyse

Het kunnen segmenteren of samenvoegen van gesproken of geschreven klanken of letters: De klanken / letters k-a-t worden tot <kat> herleid.
Het woord <kat> wordt tot de klanken / letters k-a-t herleid.

Manipulatie van lettergrepen en fonemen

Spelen met woorddelen door omkering, vervanging, samenvoeging.

Objectivatie

Het zich richten op de vormaspecten van taal. *Auditieve objectivatie* richt zich op de klankvorm van het woord (rijm, alliteratie).

Lexicaal bewustzijn (objectivatie op zinsniveau) richt zich op de vorm van de zin (lengte, verlengen/verkorten/vervangen).

Auditieve discriminatie

- Officieel: het kunnen onderscheiden van de fonemen (klanken) in een woord.
- Ook te gebruiken bij temporele orde waarneming: het horen van de volgorde van de klanken, begin- midden- en eind positie.
- Ook te gebruiken op woordniveau: hoor je hetzelfde woord, waar hoor je de klemtoon?

Directe woordherkenning

Weg 1 (indirect): verklanken van alle fonemen: t/ie/n.
Weg 2 (indirecte): woordherkenning waarbij delen van het woord die groter zijn dan een enkel grafeem, worden herkend: t/ien
Weg 3 (direct): in één oogopslag herkennen van het totale woordbeeld

Functionele voorwaarden 1

De taak geeft aanleiding om te werken aan functionele voorwaarden. Aan sommige voorwaarden moeten al voorafgaand aan het leren lezen voldaan worden; andere komen tijdens het alfabetiseerproces aan de orde. Op dit blad een overzicht van functionele voorwaarden en begrippen. Het overzicht is niet uitputtend.

Principes van het alfabetisch schrift kennen:

- ✦ Een betekenis wordt met geluid (een woord) weergegeven.
- ✦ Het geluid kan met geschreven tekens weergegeven worden.
- ✦ Een teken geeft een klank weer.
- ✦ Met een beperkt aantal tekens kunnen alle woorden gemaakt worden.
- ✦ Eén teken kan verschillende klanken representeren (e = è, ee, uh)
- ✦ Eén klank kan door verschillende tekens weergegeven worden (g/ch; ij/ei)
- ✦ Een woord is een combinatie van klanken of tekens.
- ✦ Weten dat betekenissen en geluid en tekens een kwestie van afspraak is. (chair, chaise, stoel: alledrie verwijst naar een zelfde soort voorwerp.)
- ✦ Weten dat schrijftaal anders is dan spreektaal.

Functies van geschreven taal begrijpen:

- ✦ Als instrument voor communicatie en kennisverwerving
- ✦ Om te communiceren over de grenzen van tijd en afstand

Schoolse handelingen begrijpen en uitvoeren:

- ✦ zetten, leggen, pakken, aanwijzen ...
- ✦ (over-) schrijven, lezen, omslaan,
- ✦ cirkel, streep, lijn, kruisje
- ✦ beginnen, eindigen, samenwerken,
- ✦ ...

Weten dat er een verband is tussen illustratie en tekst:

- ✦ lay out
- ✦ tekstsoort
- ✦ tabellen, grafieken, schema's

Leesbegrippen:

- ✦ Klank, letter, woord, zin, lijn, regel, pagina
- ✦ Links, rechts, boven, onder, naast, rijtje
- ✦ Eerste, tweede, derde, vierde, middelste, laatste (voorste, achterste)
- ✦ Dezelfde, gelijk, verschillend, anders
- ✦ Korter, langer, even lang

Woorden die relaties uitdrukken:

- ✦ tijdsbegrippen (eerder, later, toen, dan)
- ✦ ruimtelijke begrippen (boven, beneden, hier, daar)
- ✦ begrippen die een vergelijking uitdrukken (evenveel, gelijk enz.)
- ✦ geometrische begrippen (rond, vierkant)
- ✦ hoeveelheidsbegrippen (meer, minder)
- ✦ verwijfsbegrippen (hij, zij, het, dat)

Tijd- en plaatsaanduidingen kennen (bv voor afspraak-situaties)

- ✦ analoge en digitale tijden
- ✦ namen van de dagen en maanden
- ✦ uur, dag, week, maand, kwartaal, jaar, jaartal, datum
- ✦ straat, stad, locatie-namen

Globaal lezen vormgeving

- Laat deelnemers logo's en merknamen verzamelen.
- Vraag hen het logo te koppelen aan het bedrijf of product.
- Kunnen ze hier iets over vertellen?
- Hebben ze zelf iets van dat bedrijf of product in huis?
- Laat hen letters herkennen in een logo.
- Leer hen de letters te verklanken: de mmmmm van McDonalds...
- Kennen de deelnemers nog meer woorden met de mmmmm van McDonalds?
- Laat de deelnemers met text art een logo van de eerste letter van hun naam ontwerpen. Print de logo's. Laat de deelnemers aan de hand van de prints de letter herkennen en toekennen aan de persoon.
- Hang een alfabetslinger op. Laat de deelnemers voor elke letter een logo vinden en bij de letter plakken. (V&D; C&A, McDonalds, word, explorer, etc).

Laat de deelnemers (verkeers-) borden op straat fotograferen. Print de foto's. Laat de deelnemers betekenis en woorden herkennen naar aanleiding van de borden.

Laat de deelnemers een collage maken van kernwoorden uit de taak. Door letters uit kranten te knippen of met word art te maken kunnen zij de woorden vormen. In text art kunnen zij woorden spiegelen en kleuren.

Globaal lezen vormgeving

*f en MAN een MAN, een
woord een woord.*

Geef de kernwoorden van een tekst ieder hun eigen lettertype. Laat de deelnemers de tekst lezen of lees de tekst en laat de deelnemers de kernwoorden lezen.

Z
I
E

O
O
K

Globaal lezen
woordbeeld

Globaal lezen woordbeeld

tekst

deelnemers

kernwoorden

De krijgen een waarin de zijn weggelaten.

De deelnemers krijgen kaartjes met kernwoorden en een tekst waarin de kernwoorden zijn weggelaten. Laat de kaartjes op de goede plaats in de tekst leggen. Lees zelf de tekst voor. Geef tijd na ieder 'gat' in de tekst.

spel

Gebruik kernwoorden van een tekst die op kaartjes geschreven zijn + de bijbehorende plaatjes, op een kaartje geplakt.

- Lees het woord en toon het plaatje.
- Laat de deelnemers woord en kaartje combineren.
- Laat van een eigen set kaarten een woord zien. Vraag de deelnemers hiermee een zin te maken. Als zij het woord niet kunnen lezen, zoeken ze het op in hun eigen set en kijken welk plaatje er bij staat.
- Geef een woord en een plaatje. Laat een zin maken waarin beide voorkomen. Schrijf de zin op het bord en laat de deelnemers de zin lezen.

globaal

- Schrijf kernwoorden uit de tekst op stroken. Lees steeds een strook voor. Vraag naar kenmerken waar je het woord aan kan herkennen (lengte, twee maal dezelfde letter achter elkaar, enzovoort).
- Houd de stroken op en laat het de deelnemers lezen.
- Lees de tekst maar laat de deelnemers de kernwoorden (globaal) lezen.
- Geef de deelnemers kaartjes van de relevante woorden. Lees zinnen, bij voorkeur uit de tekst, waar één van de woorden in past. Laat de deelnemers het juiste kaartje ophouden. Je kan het betreffende woord lezen of op die plaats een stilte laten vallen.

Fatima

- Geef de deelnemers vanaf de eerste les een naamkaartje. Neem deze aan het eind van de les weer in.
- Plaats de naamkaartjes in de volgende lessen op willekeurige plaatsen. Laat de deelnemers hun kaartje opzoeken en daarachter plaats nemen.
- Zet de kaartjes op één tafel en laat de deelnemer het eigen kaartje zoeken.
- Laat een deelnemer alle naamkaartjes uitdelen.
- Laat de deelnemers hun eigen naamkaartje maken.
- Doe dezelfde oefening met andere personalia: de deelnemer gaat zitten achter het kaartje met zijn adres, of leeftijd of telefoonnummer.

Globaal lezen woordbeeld

Joen kreeg ik een buik OPERATIE.

Laat een deelnemer woorden lezen die een persoonlijke betekenis hebben, bv door een eigen inbreng bij een taak of n.a.v. een vrije tekst over een persoonlijk verhaal.

Z
I
E

O
O
K

Globaal lezen
vormgeving

Visuele discriminatie vormgeving

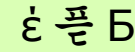

- Geef een logo en het woord van dat logo in gewone letters geschreven. Laat de deelnemers lijnen trekken tussen de logoletter en de 'gewone' letter.
- Laat deelnemers zelf op straat logo's en opschriften fotograferen. Zij maken voor elkaar taakbladen met de bovenstaande oefening.

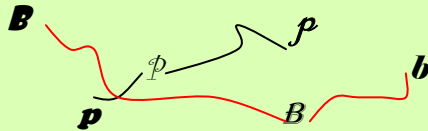
- Dvd speler
- Mixer
- bloeddrukmeter

Geef de logo's of merknamen van een aantal bedrijven mee. Laat de deelnemers thuis of op het werk op zoek gaan naar objecten van dat bedrijf. Op het taakblad schrijven zij de objecten bij het betreffende logo.

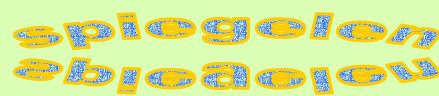

- Geef de deelnemers een blad met letters uit diverse talen, cijfers en krabbels. Laat hen aangeven welke tekens wel gelezen zouden kunnen worden en welke tekens geen <leestekens> zijn.
- Geef de deelnemers een blad met lettertekens uit verschillende schriftsystemen (chinees, latijn, grieks, farzi, arabisch, noors). Vraag hen naar overeenkomsten en verschillen in vorm.
- Laat deelnemers in hun wijk op zoek gaan naar verschillende schriftsoorten. Ze maken daar een foto van of organiseren een rondleiding langs de schriftsoorten.

Visuele discriminatie vormgeving

Geef de deelnemers een taakblad met letters of woorden in verschillende lettertypes. Zij moeten dezelfde letters of woorden met elkaar verbinden of met eenzelfde kleur omcirkelen.

- Laat twee letters vergelijken, bij voorbeeld de p en de b. Laat de deelnemers de vormverschillen beschrijven. Begrippen als <boven, onder, links, rechts> komen aan de orde.
- Geef enkele woorden ook in spiegelbeeld. Laat de deelnemers analyseren of spiegelbeeldletters ook op andere letters lijken.

Z
I
E

O
O
K

Visuele discriminatie woordbeeld

Visuele discriminatie woordbeeld

Fatima

Pietro

- Geef de deelnemers vanaf de eerste les een naamkaartje. Neem dit aan het eind van de les weer in. Zet de kaartjes elke volgende les op een andere plaats. De deelnemers gaan bij hun naamkaartje zitten.
- Zet alle naamkaartjes bij elkaar en laat deelnemers hun eigen kaartje kiezen. Bespreek waar ze hun eigen naam aan herkennen.
- Laat een deelnemer alle naamkaartjes uitdelen. Hij moet dan alle namen kunnen lezen herkennen.
- Laat een deelnemer tevoren plaatsen toewijzen, groepjes vormen door de naamkaartjes neer te zetten.

loon

baas

werk

- Maak kaartjes met kern- woorden uit de relevante tekst. Houd een kaartje op en lees het. Doe dat met nog twee kaartjes. Houd dan een kaartje op en vraag het de deelnemers te lezen.
- Voeg meer woorden toe.
- Bespreek waaraan de deelnemers het woord herkennen.
- Lees de tekst voor waar de woorden uit komen. Laat deelnemers de kernwoorden lezen.

loon

baas

werk

Mijn is aardig. Hij betaalt mij veel

- Geef de deelnemers een tekst waarin de kernwoorden zijn weggelaten. Geef hen kaartjes met de kernwoorden. Laat hen de kaartjes op de juiste plek leggen. Zonodig lees je de tekst één of meer keren voor. Zonodig lees je de tekst voor en geef je bij elke lege plek de deelnemers de kans een kernwoord neer te leggen of het juiste kaartje op te houden.
- Idem maar nu met zinnen die niet in de tekst voorkomen. Wel worden de kernwoorden van die tekst gebruikt.

Visuele
discriminatie
woordbeeld

kind

man

vrouw

- Gebruik plaatjes en bijbehorende woordkaartjes. Houd een plaatje op en vraag het te benoemen. Doe dat met alle plaatjes. Lees met elkaar de woordkaartjes. Laat de deelnemers dan in tweetallen plaatje + woord combineren. Bespreek daarna waaraan deelnemers het woord herkennen.
- Houd een woordkaartje op en vraag de duo's een zin met dat woord te maken (lees het woord niet voor). Als de deelnemers het woord niet kunnen lezen, gaan ze te rade bij het resultaat van hun vorige oefening. Je kan de zinnen op bord schrijven en samen nog eens lezen. Laat de deelnemers dan steeds eerst het kernwoord terugzoeken.

Z
I
E

O
O
K

Visuele
discriminatie
vormgeving

Auditieve objectivatie

Definitie
Auditieve objectivatie =
het zich richten op de
klankvorm van het
woord.

Middelen: rijm- en
klankspelletjes

- Laat de afbeeldingen zien van twee objecten met verschillende omvang. Vraag het voorwerp te kiezen met de langste naam.
- Maak een aantal woordkaartjes van de kernwoorden van een taak. Neem twee of drie kaartjes. Noem de woorden. Vraag de deelnemers naar het langste woord. Vraag hen dan het kaartje met het langste woord aan te wijzen.
- Geef woordkaarten die tot grotere woorden te combineren zijn (linker-boven-buur-man, rechter-onder-buur-vrouw). Ieder krijgt een kaart en weet wat op zijn kaart staat. Laat een woord van twee kaarten (buurman) maken. Twee deelnemers met een goede kaartcombinatie gaan naast elkaar staan en noemen hun eigen woord. Vraag vervolgens een langer of een korter woord. Deelnemers hergroeperen zichzelf steeds en lezen hun woord op het juiste moment.

De **a** van Aisha,
 De **b** van Berdien,
 De **c** van Carmen

- Maak een namenalfabet. Gebruik alle letters van het alfabet. Gebruik in ieder geval de namen van de deelnemers. Breid dit uit naar de namen van familieleden van de deelnemers (de **d** van Dragan, de vader van Vera...)
- Maak een dierenalfabet, voedselalfabet, landenalfabet (neem hierbij de wereldbol of gebruik de index van een atlas).

Fijn – pijn – lijn – zijn – zwijn – gein

- Geef drie woorden waarvan er twee rijmen. Vraag de deelnemers welke woorden rijmen.
- Bied een woord en vraag de deelnemers om een rijmwoord te bedenken. Bouw een wedstrijd-element in: maak subgroepen en laat elke groep zoveel mogelijk rijmwoorden bedenken.
- Geef een aantal geschreven woorden waarvan een aantal vrijwel hetzelfde woordbeeld hebben. Vraag de deelnemers van welke woorden zij denken dat ze rijmen. Lees daarna de combinatie en vraag of de woorden inderdaad rijmen.
- Lees een gedicht waarvan de zinnen rijmen of een kinderrijmpje. Vraag de deelnemers wat hen opvalt. Vestig eventueel de aandacht op het laatste woord van de zin.

Auditieve objectivatie

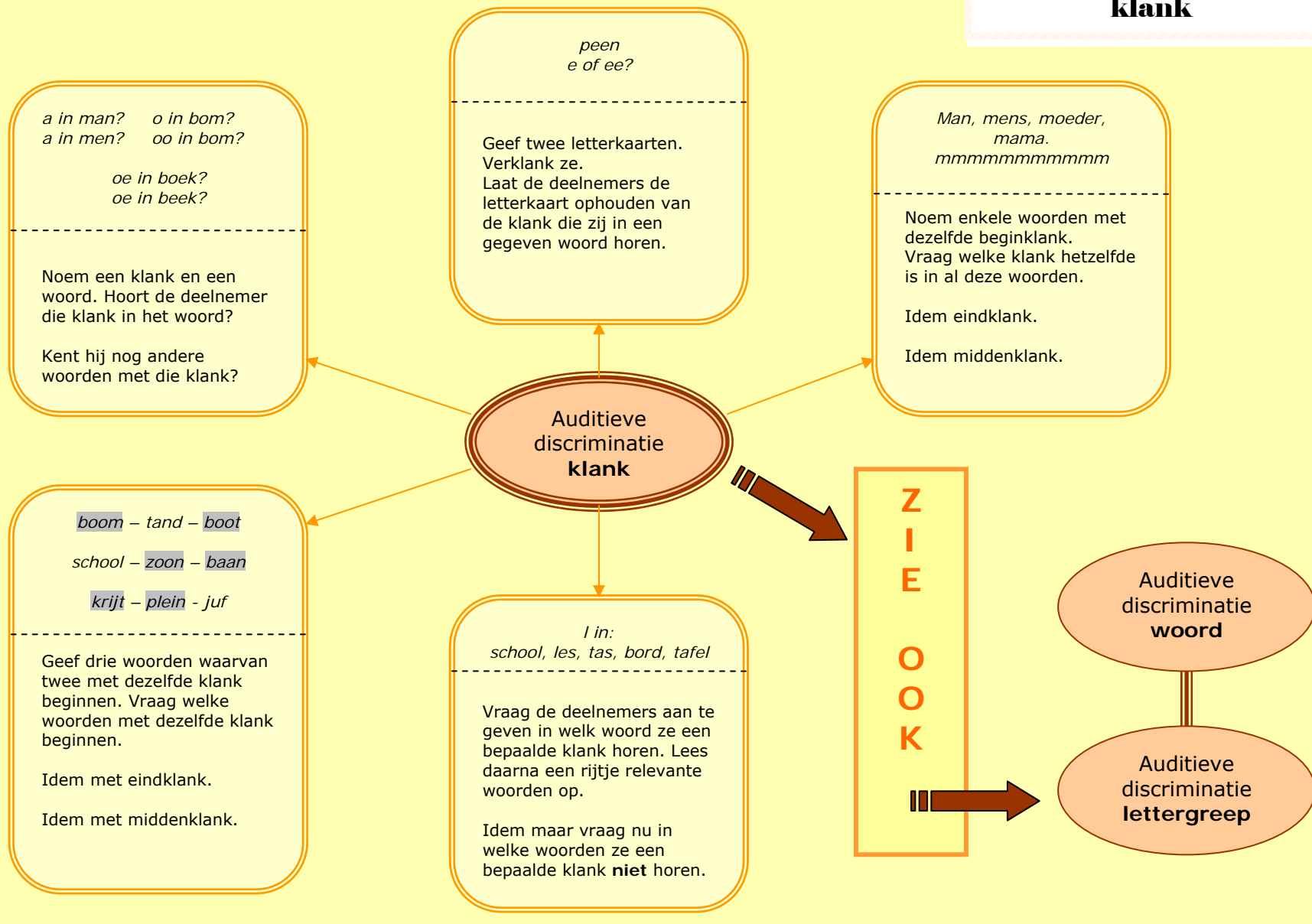
i – kin, pit, wil, ik, vis, peer

- Geef een klank. Vraag de deelnemers om woorden waar die klank in voorkomt. Bouw eventueel een wedstrijd-element in door subgroepen een zo hoog mogelijk aantal te laten bedenken.
- Idem maar laat nu woorden verzinnen die beginnen met een bepaalde klank.

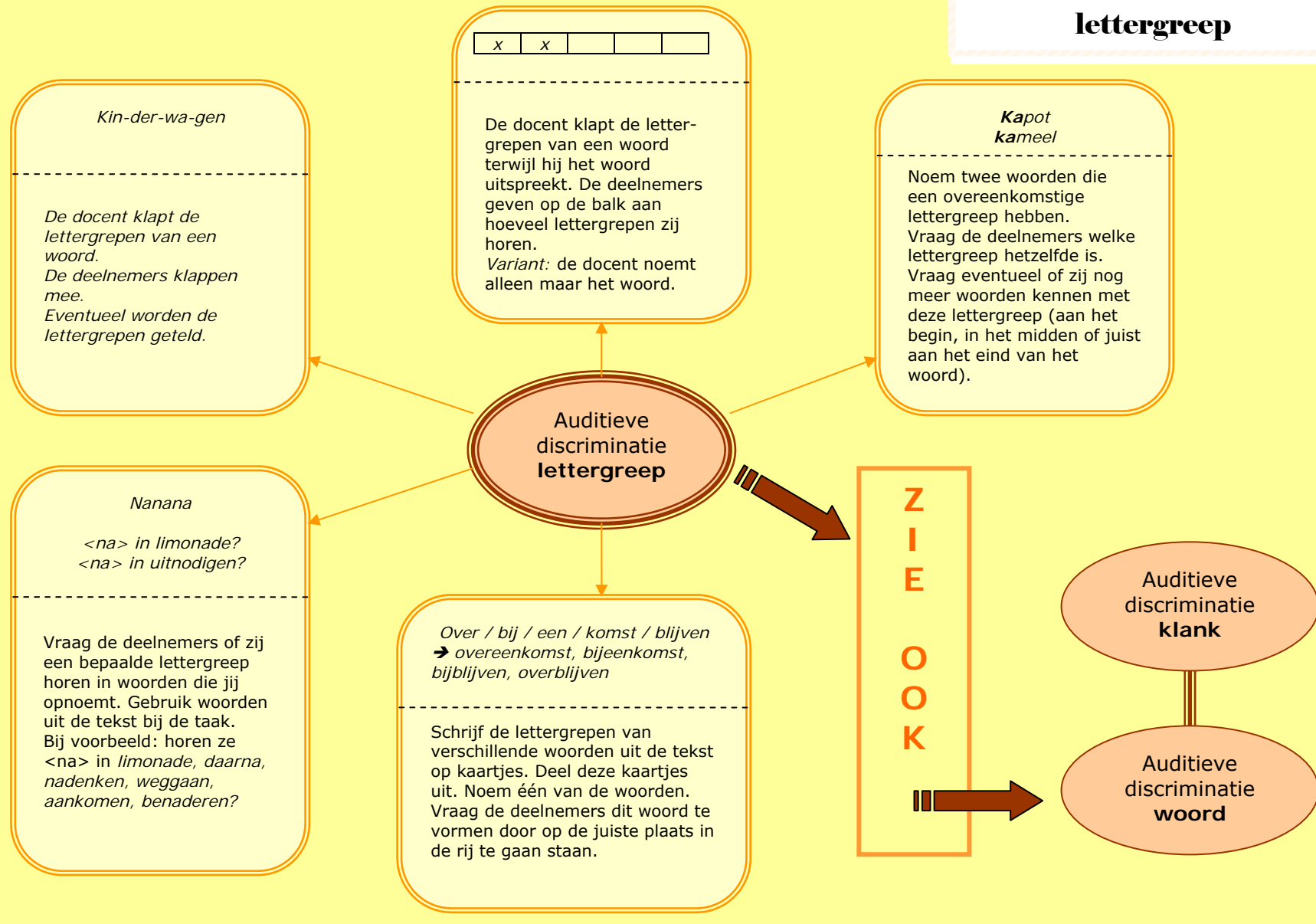

- Laat een illustratie zien (poster, kinderboek, tijdschrift). Vraag of de deelnemers hierop een voorwerp zien dat met b.v. een /s/ beging.

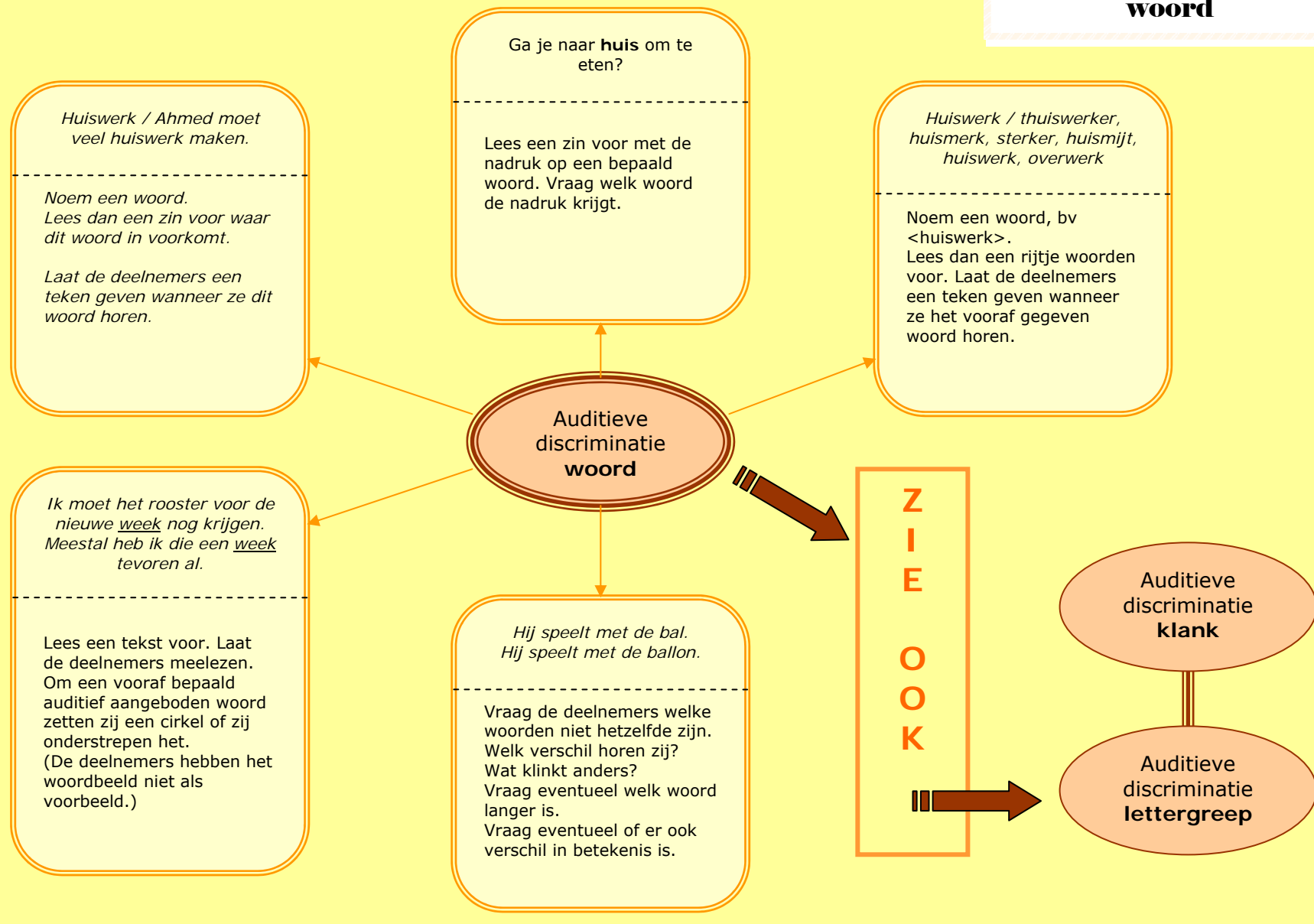
Auditieve discriminatie klank

Auditieve discriminatie lettergreep

Auditieve discriminatie woord

Lexicaal bewustzijn

Lexicaal bewustzijn

Sara werkt

x	x			
---	---	--	--	--

- Zeg een zin (uit een relevante tekst) op. Laat de deelnemers aangeven hoeveel woorden zij horen: door de woorden te klappen of door kruisje in een tabelrij te zetten of door een gelijk aantal lucifers neer te leggen.
- Doe dezelfde oefening maar laat een deelnemer eigen zin uitspreken.

Sara werkt.
Sara werkt als receptioniste in een tehuis voor ouderen.

- Lees twee zinnen op. Gebruik een voor de taak relevante tekst. Laat de deelnemers aangeven wat de langste zin is.
- Gebruik dezelfde zinsparen. Vraag nu welke zin de meeste woorden heeft.

Sara werkt hard.
Sara werkt hard.

- Gebruik zinnen uit de voor de taak relevante tekst. Laat de deelnemers de zin woord voor woord herhalen.
- Gebruik dezelfde zinnen. Vraag nu per zin wat het eerste of het laatste woord is.

Sara
Sara werkt
Sara werkt hard
Sara werkt erg hard
Sara werkt erg hard aan

- Een eerste deelnemer noemt een woord. De tweede herhaalt het en voegt een woord toe. De derde herhaalt de twee woorden en voegt een derde woord toe. Etcetera.
Naar keuze wordt het woord als laatste in de zin of ergens in de zin toegevoegd.

Piet eet brood → Piet eet.
Piet is blij → Piet is erg blij.

- Noem een zin. Vraag wat er van de zin overblijft wanneer je één woord weghaalt.
- Noem een zin. Noem dezelfde zin waarbij één woord is toegevoegd. Vraag de deelnemers werk woord is toegevoegd.
- Schrijf een zin op het bord en lees hem voor. Noem een woord en vraag waar dat in de zin zou kunnen staan.
- Geef twee zinnen van verschillende lengte. Laat de deelnemers woorden weghalen of toevoegen zodat beide zinnen evenveel woorden hebben.

*Ik doe de **pen** in de **tas**.*

- Schrijf een zin op het bord en lees hem voor. Vraag wat de twee of drie belangrijkste woorden zijn. Bespreek welke woorden je qua betekenis zou kunnen weglaten (b.v. lidwoorden, voorzetsels). Dit soort woorden vergeet je gemakkelijk te zeggen of te schrijven.
Spreek een zin uit en vraag hoe vaak je b.v. <de> of <een> hoort.

Sara werkt erg hard / een haar scriptie / in de kas /

- Begin een zin. Laat iedere deelnemer in gedachte de zin afmaken. Inventariseer alle bedachte mogelijkheden.

Klank-teken koppeling aanleren

/w/ van werk

- Schrijf drie kernwoorden op het bord. Maak kaartjes van elke eerste letter. Verklank de letter en houdt hem naast het kernwoord. Spreek uit: (bv) /w/ van werk
- Houdt een letterkaart op en vraag de deelnemers het bijbehorende kernwoord uit te spreken en aan te wijzen: /w/ van werk
- Verklank één van de nieuw geleerde letters. Vraag de deelnemers de juiste letterkaart op te houden.

m
k erk
w

werk

- Schrijf een woord op bord met drie mogelijke beginletters. Lees het woord, bv : <werk>. Laat de deelnemers aangeven welke letter aan het begin staat.

w r k e

- Neem een vel schuurpapier, teken daar letters op. Noem een klank. De deelnemers kiezen de juiste letter en knippen deze uit.
- De deelnemers krijgen een schuurpapieren letter en voelen (zonder de letter te zien) en verklanken hem. Laat hen eventueel woorden waar deze letter in voorkomt, bedenken.
- De deelnemers werken in paren. De ene krijgt een letter. Zij 'tekent' de letter op de rug van de ander. De ander verklankt de letter.

Klank- tekenkoppeling aanleren

/w/ waar
 werk
 winkel

- Schrijf drie letters op het bord en verklank ze. Vraag de deelnemers om woorden die met één van deze letters begint.
- Maak drie subroepen. Ze krijgen alle drie dezelfde letter. Om de beurt noemen ze een woord dat met die letter begint (of eindigt)
- Organiseer een wedstrijd. Maak drie subgroepen. Geef ieder van hen één of meer letters. De groep die het eerste tien woorden die met deze letter(s) beginnen, kan opnoemen, wint.

w r k e

- Geef de deelnemers letterkaarten van de letters die je wil oefenen. Noem een klank. De deelnemers houden de juiste kaart op. Pas wanneer iedereen een kaart ophoudt, geef je het antwoord.
- Idem. Nu verklankt de deelnemer een letter. Ze moet zelf ook de goede kaart pakken.
- Houdt een letterkaart op en vraag de deelnemers deze te verklanken.

Z
I
E

O
O
K

Klank-teken koppeling toepassen

Klank-teken koppeling toepassen

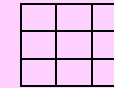
we*rk*

- Schrijf een aantal eerder geoefende (of andere woorden) op het bord. Vraag deelnemers om de beurt naar voren te komen en b.v. de 'r' in één van deze woorden aan te wijzen.
- Vraag eerder geleerde letters aan te wijzen in teksten in de klas (op posters, in boektitels, op bordjes).
- Maak subgroepjes van drie. Geef ieder drietal een paar letterkaarten. Lees langzaam een (fragment van een) voor de taak relevante tekst. Als de subgroepjes <hun> klank horen, zetten ze een streepje op die letterkaart. Laat de score vergelijken. Herhaal de oefening bij grote verschillen.

We..... s a l a.....

- *Schrijf een kernwoord letter voor letter op het bord. Pauzeer na elke letter en laat de deelnemers het hele woord voorspellen. Wie het woord raadt, mag het op het bord afmaken. Andere deelnemers helpen bij de schrijfwijze. Samen leest de groep tenslotte het woord.*

c3, a2, b4

- Laat de deelnemers zeeslag spelen. Ze leren coördinaten gebruiken. I.p.v. a, b, c,.. kan je een andere letterreeks nemen: p, q, r... Of tweetekensklanken: oe1 ipv a1, eu3 ipv c3. Laat deelnemers in individueel tegen elkaar spelen of verdeel de groep in twee subgroepen die tegen elkaar spelen.
- Maak een tweetekensklank bingo.: kaarten met enkele van de tweetekensklanken. Spreek een tweetekensklank uit en laat de deelnemers deze op hun kaart afstrepen.

Klank-
tekenkoppeling
toepassen

G g S s

- Hoofdletters en kleine letters koppelen. Geef een kolom van (relevante) kleine letters en een kolom met woorden die met een hoofdletter beginnen. Laat een lijn trekken tussen de hoofdletter en de kleine-letter variant.
- Hang posters op met letters in diverse lettertypen, bv: art deco of gotisch. Noem een klank en vraag de deelnemers de letter aan te wijzen. Herleid de letter samen tot de basis vorm van de letter.
- Laat deelnemers met text art een eigen naamkaartje maken.

De **leuke** **kleuter** zoekt de **sleutel** in de **boekenkast**.

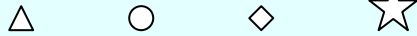
- Laat de deelnemers een onderzoek doen naar de frequentie van voorkomen van bepaalde klanken. Maak subgroepjes. Geef ieder dezelfde (willekeurige) tekst. Laat hen opzoeken hoe vaak bv de /oe/ en de /eu/ voorkomen.
- Laat deelnemers thuis in een willekeurige tekst de frequentie van voorkomen van twee klanken onderzoeken.

Z
I
E

O
O
K

Klank-teken
koppeling
aanleren

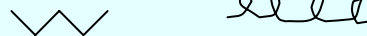
Schrijf-motoriek

- Geef kaartjes met vormen. Loop een vorm in het lokaal. Laat de deelnemers het bijbehorende kaartje ophouden. Benoem de vorm
- Draai de rollen om. Geef een deelnemer een kaartje. Laat haar de vorm lopen. De anderen benoemen de vorm
- Teken met krijt een vorm op de vloer. Laat de deelnemers deze vorm lopen.
- Doe hetzelfde met getallen.
- Laat de deelnemers een tableau vivant van een letter maken.

- Schrijf met je vinger vormen in de lucht. Benoem ze. Laat de deelnemers deze vormen natekenen – in de lucht.
- Schrijf met je vinger een letter in de lucht (spiegelbeeldig opdat de deelnemers de goede versie zien. Vraag de deelnemers op de alfabetslinger de juiste letter aan te wijzen.
- Schrijf met je vinger een letter in de lucht. Laat deelnemers de letter verklanken en naschrijven. N.b.: zij doen dat niet spiegelbeeldig dus zij moet spiegelbeeldig lezen.
- Vorm tweetallen. De ene deelnemer schrijft een letter in de lucht. De ander wijst de letter op de alfabet-slinger aan.

- Laat de deelnemers golflijntjes, streepjes, etcetera schrijven. Dit ter voorbereiding op het schrijven van letters. Laat hen de lijntjes eerst overtrekken en daarna schrijven. Maak gebruik van schrijf-motoriek – schriften. Zie bv de werkbladen van 7/43.

grap grap grap grap

- Maak letters van schuurpapier. Laat de deelnemers deze met de vinger volgen. Geef aanwijzingen voor de schrijfrichting.
- Laat deelnemers vooraf geschreven letters uitprikken. Optie 1: op het lijntje van de letter prikken. Optie 2: de letter is zo getekend dat na het prikken de vorm van de letter uit het papier genomen kan worden.
- Maak tweetallen. Deelnemer a sluit de ogen. Deelnemer b schrijft een letter op de hand van deelnemer a. Deze benoemt de letter.
- Laat de deelnemers letters en woorden op papier overschrijven.
- (zie formats motoriek)

schrijf-motoriek

6 ? 9 : ! 3 }

- Leer de getallen door middel van de eerder genoemde werkvormen. Leer de getallen aan de hand van de postcode en telefoonnummers van de deelnemers.
- Leer de relevante leestekens door middel van de eerder genoemde werkvormen.

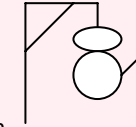
Auditieve en visuele synthese en analyse

letterdoos/kaarten

- Verklank de letters van een woord. Laat de deelnemers deze letters pakken en in de genoemde volgorde leggen. Vraag hen het woord dat zij gemaakt hebben.
- Geef de deelnemer een blad met plaatjes van (klankzuivere) woorden. Noem de letters van één van de woorden. De deelnemers leggen ze in de juiste volgorde. Daarna leggen ze het bij het juiste plaatje.
- Noem een woord (uit een relevante tekst). Vraag de deelnemers de letters van dit woord te leggen.

- Verklank met motorische ondersteuning: schrijf een woord op het bord. Verklank het en steek bij elke klank een vinger op. Verbind de klanken door de vingers met de andere hand vast te pakken en het woord te noemen. Laat de deelnemers dit nadoen.
- Bedenk tevoren enkele (relevante) woorden. Schrijf alle letters van deze woorden op het bord. Laat de deelnemers dit verklanken. Wijs dan die letters aan die samen één van de woorden vormen. Laat de deelnemers verklanken en het woord lezen.
- Doe het spelletjes <galgje>.
- Maak een taakblad waarbij (relevante) woorden enkele keren zijn opgeschreven. Steeds is een andere letter weggelaten (po_t, p_st, pos_, _ost_). Lees het woord. De deelnemers vullen steeds de ontbrekende letter in.

Auditieve en visuele synthese en analyse

k o p

- Geef elke deelnemer een letterkaart. Noem een (relevant) woord. Laat de deelnemers op grond van hun letterkaart in de juiste volgorde gaan staan. (Selecteer tevoren de woorden en benodigde letterkaarten).
- Geef een deelnemer een woord op. Zij plaatst andere deelnemers op grond van hun letterkaart in de juiste volgorde. Die deelnemers noemen het woord dat zij vormen.
- Voeg een wedstrijdelement toe door twee subgroepen een (zelfde of verschillend) woord te laten maken.
- Voeg een extra element toe door één van de cursisten zelf de letters te laten kiezen.

m / a / t

- Geef deelnemers plaatjes van woorden die zij kennen. Verklank één van de woorden: m/a/t. Vraag hen het juiste plaatje op te houden. Differentieer door slechts één letter van het woord los te maken: m/at.
- Lees een zin op waarin je één woord verklankt. Laat de deelnemers van de klanken een woord maken.

- Schrijf een (bekend) woord onder het juiste plaatje.
- Geef een dictee met (klankzuivere) (relevante) woorden. Laat deelnemers het zelf nakijken.
- Geef een zin uit de relevante tekst. Laat één woord daarvan opschrijven.

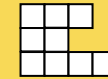
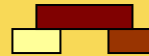
vaak
maak
haak
zaak

Laat de deelnemers wisselrijtjes lezen rondom een relevant woord uit de tekst.

Manipulatie van lettergrepen

- ✦ Klap samen met de deelnemers de lettergrepen van een woord en tel zo het aantal.
- ✦ Maak subgroepjes: de groep van één lettergreep, van twee lettergrepen, etc. Noem een woord. De groep met hetzelfde aantal lettergrepen als het woord gaat staan en 'klapt' het woord.
- ✦ Maak hoeken van 1, 2, 3 en 4 lettergrepen. Begin met vier deelnemers. Zeg een woord. De deelnemers gaat in de hoek van het juiste aantal lettergrepen staan. Als iemand een fout maakt, valt hij af en komt een andere deelnemer aan de beurt.
- ✦ Noem een woord, noem een lettergreep van dat woord en vraag de deelnemers het woord zonder die lettergreep uit te spreken. B.v.: patat zonder tat; bibliotheekpas zonder pas.
- ✦ Laat de deelnemers kleinere woorden in een samengesteld woord herkennen, bv: huisnummer.

- ✦ Zet de lettergrepen van 5-10 relevante woorden in alfabetische volgorde op papier. Noem één van de woorden. Laat de deelnemers het woord uit de lettergrepen samenstellen. Ze kunnen b.v. zoeken naar de eerste letter van elke lettergreep. Gebruikte lettergrepen strepen zij weg.
- ✦ Geef vijf éénlettergrepige woorden en laat de deelnemers hier samengestelde woorden van maken. B.v.: huis/deur/gat/bos → huisdeur, boshuis, deurgat, bosdeur.
- ✦ Geef de plaatjes die bij meerlettergrepige woorden horen + de lettergrepen van die woorden. Laat de deelnemers de woorden samenstellen en onder het juiste plaatje schrijven.
- ✦ Neem vijf relevante woorden met verschillend aantal lettergrepen. Noteer de lettergrepen in alfabetische volgorde. Maak een tabel van 5 rijen (voor elk woord één) en per woord zoveel kolommen als het lettergrepen heeft. Noteer de eerste lettergreep van elk woord in het eerste vakje. Laat de deelnemers de tabel afmaken.

Manipulatie van lettergrepen

- ✦ Geef twee lettergrepen en laat deze tot één woord samenvoegen: le-pel.
- ✦ Laat een lettergreep aan het begin of eind van het woord toevoegen: kleur-potlood. Daag de deelnemers uit zelf lettergrepen te bedenken die zij kunnen toevoegen.
- ✦ Laat een lettergreep vervangen door een andere lettergreep en vraag wat nu het resultaat is. B.v.: tafel / fel = lent / talent.
- ✦ Laat een lettergreep verwijderen en vraag wat de uitkomst is. B.v.: bijpraten – pra = bijten; overwerken – ver = o, werken!

ont- bij- af-

- ✦ Maak subgroepjes met b.v. de voorvoegsels ont-, bij-, af-. Laat iedere groep woorden met hun voorvoegsel bedenken. Gebruik de woorden van de vorige oefening.
- ✦ Laat het voorvoegsel verwijderen. Categoriseer de overgebleven woorden in bestaand of niet-bestaand.
- ✦ Noem een woord uit één van de genoemde categorieën. Laat de deelnemers het juiste voorvoegsel erbij noemen.

Manipulatie van fonemen

x	x	x		
---	---	---	--	--

- Spreek een woord uit. Vraag de deelnemers hoeveel klanken zij hier in horen. Zij kunnen het juiste aantal vingers opsteken of kruisjes in een balk zetten.
Analyseer daarna de klanken in het woord.
- Idem maar na uitleg van tweetekensklanken. Noteer daarna het woord. Tel zowel de klanken als de tekens.
- Noteer een woord (met tweetekensklanken) op het bord. Vraag hoeveel klanken dit woord heeft. Laat de afzonderlijke klanken benoemen.

m	a	n
---	---	---

- Werk met structureerstroken. Op een strook staan de letters van een woord. Verklank de letters en lees het woord. Vouw dan klanken weg en lees het resterende woord.
- Laat de deelnemers de weggevouwen letter verklanken en lezen wat er overblijft.
- Verschuif de klanken: laat van <arm> <ram> maken; een/nee; tak/kat.

Manipulatie van fonemen

kat → kam → lam → las → lat → kat

- Laat de deelnemers m.b.v. een letterdoor of door de woorden op te schrijven, een wordslinger maken. Laat het eerste woord leggen. Vraag dan een letter door een andere letter te vervangen. Vraag welk woord er nu ontstaan is.

opa – o = pa

- Laat de deelnemers aangeven wat overblijft van een woord als je een klank weghaalt: <opa> min /o/ is <pa>; boom/oom; vader/ader
- Idem maar nu door toevoeging van een klank: <een> met een /p/ ervoor is <peen>.

Directe woordherkenning

Definitiewoordherkenning:

Indirect 1: de lezer kan de fonemen verklanken en zo tot een woord komen. k/a/t; t/ie/n

Indirect 2: de lezer herkent woorddelen in één oogopslag. k/at; t/ien

Direct: de lezer herkent het hele woord in één oogopslag. Kat, tien.

Directe woordherkenning

pje - tje - je

✦ Leg uit hoe bv verkleinwoorden gemaakt worden (of meervouden). Laat deelnemers in een tekst woorden opzoeken met deze uitgang. Laat hen sorteren naar soort uitgang. Controleer gezamenlijk of het inderdaad om een verkleinwoord (of meervoud) gaat.

✦ Laat woorden met een bepaald voorvoegsel of achtervoegsel (on-, her-, -baar, -ing, -lijk, -ste) in een huis-aan-huisblad opzoeken. Leg evenueel de betekenis van de toevoeging uit (on = niet). Lees gezamenlijk de woorden. Doe deze oefening n.a.v. een dergelijk woord in de kerntekst.

Er zijn raamwerkprogramma's waarin woorden langsschuiven over een balk. Deelnemers moeten die woorden daarna intypen. Laat deelnemers zo de kernwoorden oefenen.

1. baas 2. werk 3. school

✦ Geef de deelnemers kaartjes van de (concrete) kernwoorden + het bijbehorende plaatje. Lees de kerntekst. Zodra een kernwoord wordt gelezen, houden de deelnemers het betreffende kaartje op

✦ Geef de deelnemers een lijst van woorden. Lees een woord uit de lijst. De deelnemers zetten het nummer bij het betreffende woord. Houd zelf de volgorde bij waarin je de woorden hebt genoemd.

✦ Lees de kerntekst. Val stil bij woorden waarmee geoefend is. Laat de deelnemers dit woord lezen.

✦ Lees de kerntekst. Lees soms een ander (kern) woord dan er staat. De deelnemers corrigeren wanneer zij de 'fout' bemerken.

✦ Gebruik een woordstrook, bv: <klas>. Vouw de strook tussen de 'l' en de 'a'. Lees de twee delen en dan het geheel: kl-as, klas. Laat de deelnemers het zo lezen.

✦ Idem maar gebruik nu verschillende eerste (of laatste) delen: kl-as, gl-as; maa-k, maa-n, maa-r.

✦ Maak een onder elkaar staande letterreeks en een strook met een woorddeel. Laat het woorddeel langs de letters schuiven en laat de deelnemers het woord lezen. Zie voorbeeld hierboven.

✦ Maak per deelnemer een set woordkaartjes van kernwoorden met meer lettergrepen. Lees de eerste lettergreep. Laat de deelnemers het juiste kaartje opzoeken, het hele woord lezen en het kaartje apart leggen. Moeilijker is om het kaartje weer terug te leggen en zo bij elke beurt een even grote keuze uit kaartjes te hebben.

		r
m	a	k
		n

Belatafeld

✦ Laat deelnemers kleinere woorden in een groot woord herkennen: <een> in <teen>.

✦ Laat deelnemers langere woorden met een klein woord maken: tafel: tafelpoot, belatafeld, bijzettafel, ... Schrijf de woorden op. Lees samen de woorden. Onderstreep het kleine woord. Plaats deze woorden in een woordzoeker en laat de deelnemers de woorden arcen.

Het concipiëren van een taak

1. Bepaal het domein

Ogo / burgerschap / werk

2. Bepaal het onderwerp

CP / CH

3. Bepaal het doel

4. Bedenk een (kern) taak

.....

5. Bedenk een tekst die voorwaardelijk is voor het uitvoeren van de taak. Deze tekst is uitgangspunt voor het alfabetiseren.

Wat zijn criteria voor een goede praktijkopdracht?

Open en complex;
'Echt' en bruikbaar/nuttig voor de deelnemer zelf of voor de opdrachtgever;

Eisen en verwachtingen van deelnemer zelf, eventueel van een opdrachtgever;

Creëert taalnod;
Samenwerking met instellingen uit de omgeving;

Leidt tot een **product**, waaraan deelnemer zelf vorm geeft;

De **deelnemer** stuurt zelf het proces

6. Bedenk een introductie op de taak

7. Bedenk een presentatievorm van de taak

8. Bedenk hoe je wilt laten reflecteren

9. Bedenk een opdracht voor buiten de les.

10. Wat komt er in het portfolio?

Het alfabetiseren kan opgezet worden met behulp van bovenstaande werkvormkaarten.